

PERSONALITATEA LUI TITU MAIORESCU EVOCATĂ ÎN PUBLICISTICA PROFESORULUI EUGEN TODORAN

Viviana MILIVOIEVICI
(Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”,
Filiała din Timișoara a Academiei Române)
v.milivoievici@academiadm.ro

Abstract

Considered an important landmark in Romanian literary criticism, Titu Maiorescu imposed a "new direction" in the culture of the time. His personality influenced an entire generation and aroused the interest of many literary critics and historians. This is also the case of Professor Eugen Todoran, who dedicated a series of studies and research to him, appearing in the publications of the time. In the present paper, we will highlight the influence of Titu Maiorescu's personality in the Romanian culture, starting from the works of Eugen Todoran.

Keywords: personality, literary criticism, vision, the new direction, culture

Rezumat

Considerat un reper important în critica literară românească, Titu Maiorescu a impus o „nouă direcție” în cultura vremii. Personalitatea sa a influențat o întreagă generație și a suscitāt interesul multor critici și istorici literari. Este și cazul profesorului Eugen Todoran, care i-a dedicat o serie de studii și cercetări, apărute în publicistica vremii. În lucrarea de față, vom evidenția influența personalității lui Titu Maiorescu în planul culturii române, pornind de la lucrările lui Eugen Todoran.

Cuvinte-cheie: personalitate, critică literară, viziune, nouă direcție, cultură

În articolele științifice ale profesorului Eugen Todoran, apărute în publicații importante ale vremii, precum „Pagini literare”, „Revista Cercului literar”, „Limbă și literatură”, „Orizont”, „Luceafărul”, Titu Maiorescu ocupă un loc de seamă, dedicându-i-se câteva articole: *Teoria critică a lui Titu Maiorescu, Asupra criticii lui Maiorescu, Tendințe în evoluția literaturii, Natura și relația valorilor în estetica lui Maiorescu, Premise lingvistice ale poeziei lui Maiorescu, Titu Maiorescu – azi, Permanența valorilor literaturii. Tinerețea clasicilor* etc. Pe lângă acestea, în 1977, Eugen Todoran a publicat volumul *Maiorescu*, iar în cadrul Facultății de Filologie a Universității din Timișoara a susținut cursuri și prelegeri dedicate criticului.

Încă din primele sale cercetări asupra preocupărilor și personalității lui Titu Maiorescu, Eugen Todoran pornește de la ideea că hegelianismul este unul dintre elementele de bază ale esteticii maioresciene, conform căruia „frumosul” devine o manifestare a „Absolutului”, având „o existență deasupra materialității, o existență metafizică”. (Todoran 1941, 25). După o trecere în revistă a concepțiilor și principiilor pe care le abordează Maiorescu, pornind de la ideile filozofice și teoriile cunoașterii regăsite în cultura școlii idealiste germane, Todoran evidențiază liniile directe ale criticii lui Maiorescu, în domeniul poeziei, susținând că „poezia caută să rezolve problemele universale pe calea sensibilității” (Ibidem), sensibilitate care trebuie „să vorbească în conștiința tuturor”. Totodată, e de părere că acest tip de „cunoaștere metafizică absolută l-a dus pe

Maioreescu la o concepție estetică după care frumosul există în lumea esențelor pure, iar contemplarea lui ne scoate din interesele practice ale lumii și ne înalță în lumea ficțiunilor ideale.” (Ibidem). Acest principiu constituie, de fapt, crezul filozofului – „*Arta pentru artă*”.

Pe de altă parte, în articolul *Asupra criticii lui Maioreescu*, din 1941, apărut în revista „Pagini literare”, Eugen Todoran susține faptul că în critica maioreesciană criteriul estetic și criteriul originalității / autenticității primează și au rolul de a ghida creația artistică spre puritatea exprimării și structurării sentimentelor transmise de aceasta, iar „inspirația artistului constă într-o închegare a unei viziuni din impresiile pe care le-a cules din experiențele vieții. O operă de artă nu este decât transpunerea în formă ideală a personalității artistului, a unui fond sufletesc dominat de aceste experiențe ale mediului.” (Todoran 1941, 114). Se poate spune că influențele factorilor externi asupra creatorului au un rol covârșitor asupra creației sale, criticul devenind, din judecător al operei, „un istoric literar care studiază aspectele exterioare ale vieții artistului, după considerațiuni învecinate numai cu opera de artă...” (Ibidem, 114).

Mergând mai departe pe firul cercetărilor lui Eugen Todoran, în numărul 4 al „Revistei Cercului literar”, din 1945, identificăm studiul *Tendințe în evoluția literaturii*. Aici, profesorul sublinia faptul că literatura română a avut numeroase beneficii datorită contactului său cu romantismul german, conturând un moment edificator, acela prin care Titu Maioreescu evidențiază întotdeauna respectul adevărului, aflat la temeliiile culturii românești: „«Maioreescu, spune Tudor Vianu, nu se comportă ca istoric, ci ca filozof. Conceptul său despre *adevăr* și *frumos* postulează aceste valori ca absolute, ceea ce îi permite să le folosească cu intransigență în aprecierea stărilor din jurul său».” (Vianu, apud Todoran 1945, 18). Prin teoria sa, Titu Maioreescu a impus o „nouă direcție” în dezvoltarea culturii și literaturii române din secolul al XIX-lea. Fără îndoială, și astăzi ideile sale reprezintă un model pentru critica literară românească. Sau, cum afirmă Eugen Todoran,

A-l urma pe Maioreescu înseamnă a-l urma pe aceste două mari linii de orientare: lupta împotriva minciunii și autonomia esteticului. Bazat pe principii de relativism, de sincronism și de diferențiere, el a fixat liniile criticii moderniste. (Todoran 1945).

Se poate constata că principalul obiectiv al criticului Titu Maioreescu era acela de a evidențiază progresul literaturii și al societății românești, respectând un set riguros de valori. În studiul *Natura și relația valorilor în estetica lui Maioreescu*, publicat în revista „Orizont”, în 1974, Eugen Todoran consemnează faptul că la Maioreescu „sunt fundamentale noțiunile de *adevăr*, *bine*, *frumos*, cu sensul lor de *valori*”, întreaga sa estetică bazându-se pe „judecata de valoare” valorificată doar prin adevăr. „Că niciodată Maioreescu nu s-a despărțit de criteriul adevărului, a dovedit-o întreaga lui operă, inclusiv viața lui, pe care și-a organizat-o ca pe propria operă, pusă în serviciul ideii de adevăr.” (Todoran 1974, 4).

Și în amplele introduceri la volumele criticului (*Opere, Critice, Din Critice*), Eugen Todoran aduce în discuție cele două principii fundamentale pe care se bazează întreaga activitate în critica și istoria literară a lui Titu Maioreescu: „situarea istorică a operei și lectura corectă a acesteia, într-o interpretare care ține seama de exactitatea ideii, așa cum a gândit-o pentru epoca

lui.” (Todoran, în Maiorescu 1973, V). Istoria literaturii s-a dezvoltat în contextul său cultural iar, în concepția filosofului, *adevărul* reprezenta temelia dezvoltării ei în plan istoric și conceptual.

În plus, pe lângă adevăr, apare și ideea de *frumos*, care nu este doar „o idee teoretică, ci o idee exprimată în formă sensibilă”, conform spuselor lui Maiorescu, influențat în mare măsură de estetica hegeliană. În introducerea la volumul lui Maiorescu – *Din Critice* – intitulată *Lectura lui Maiorescu*, Todoran e de părere că înaintașul său a fost un adevărat reper și „și-a fixat [...] singur rolul lui în epocă și ne-a indicat sensul adevărilor lui. Scopul principiilor lui estetice nu a fost de a produce poeți, ci de a deschide o «direcție nouă» în cultura română în ce privește înțelegerea artei prin adevărata ei natură și funcțiile ce decurg din ea.” (Todoran, în Maiorescu 1978, 16). În concepția lui Eugen Todoran, rolul unui critic literar este întotdeauna acela de a se plia cerințelor artei, pentru a promova recunoașterea adevărului, cu scopul clar definit al scriitorului care trebuie „să poată ieși din singurătatea sa de creator, să învingă mediocritatea.” (Ibidem, 20). Critica maioresciană reprezintă dovada unor obiective asumate, constituind piatra de temelie a unei noi generații, dar și un reper în formarea și ghidarea percepției publicului:

Criticul a fost un umanist cu formație clasicistă, raționalist prin concepție, universalist prin cultură, educator prin vocație, cu o conștiință clară a principiilor naturale ale vieții umane și a legilor sociale și spirituale. (Todoran 1977, 21).

Un alt studiu important dedicat criticului îl reprezintă introducerea la volumul de *Opere*, apărut la Editura Minerva, în 1978. Aici, Eugen Todoran relevă aspecte relevante din bibliografia culturală a lui Maiorescu, identificând originile filozofiei și logicii sale, provenite preponderent din cultura germană. Pentru Titu Maiorescu, „filozofia este o știință divină”, iar logica „o știință extrem de interesantă” (Maiorescu, apud Todoran 1978), după cum notează în jurnalul său. Todoran analizează minuțios aceste orientări și ajunge la concluzia conform căreia cele două științe i-au marcat profund direcția gândirii, vizând, în principal, o antropologie filozofică. Ajungea astfel „să descopere înțelesul lucrurilor în *om* și nu într-un «dincolo» de acesta”. (Ibidem, X). Încă o dată, Todoran pune accentul pe ideea de „luptă pentru *adevăr în cultură*”, afirmând că „tânărul gânditor înțelegea umanitatea ca o unitate de cultură, pentru care omul trebuie să lupte.” (Ibidem, XI). Această „luptă” pe tărâmul cunoașterii reprezintă o definiție clară a obiectivelor asumate de Maiorescu, după finalizarea studiilor universitare în străinătate:

T. Maiorescu nu numai că era un om deplin format în problemele culturii europene, dar și în liniile unui caracter intransigent, cu el însuși mai întâi, dar și față de alții, colegii numindu-l «filozoful», devenindu-le un îndrumător într-o anumită direcție de gândire, ca și celor ce îl urmau în studiile lor. (Ibidem, XIX).

Întors în țară, Titu Maiorescu s-a remarcat atât ca profesor, critic literar, filozof, cât și ca om politic, Eugen Todoran analizând toate aceste etape în lucrarea sa și ajungând la concluzia că, de fapt, criticul și-a scris biografia în jurnalul său:

combativ și tenace în anii formației intelectuale, chinuit de afecțiuni și crize sufletești în tinerețe, echilibrat în unitatea caracterului său indestructibil, în lungul unei activități cu prestigiu susținută, el a fost un mare educator al națiunii filozof, estetician, critic literar, profesor și om politic, într-o sinteză de calități care-l făceau să fie el însuși în toate, pregătind pe alții, mai presus de toate rămânând el însuși, cu o forță uimitoare, care maturizează repede pe tânăr în dorința omului de a-și realiza gândul. Și gândul lui a fost vast, cuprinzând marginile unei culturi ce atunci se forma în spiritul ei modern, căreia el i-a fost unul din întemeietori, confundat astăzi cu o istorie consumată, dar din ale cărei arcuri de boltă răsună în actualitate gândul lui pentru susținerea adevărului culturii. (Ibidem, XLVIII-XLIX)

Spiritul critic maiorescian s-a întemeiat dintr-o necesitate culturală și s-a dovedit semn de maturitate spirituală. Acest curent al „maiorescianismului” nu a reprezentat doar un moment de opoziție, de forță împotriva „imitației goale” a „formelor fără fond”, ci a reprezentat „o permanență a lucidității critice, o măsură a «clasicității» aplicată «romantismului», pentru recunoașterea adevărului în mersul istoric al culturii. În opera scriitorilor care, cu patosul creației monumentale anunțau «zorile unei noi umanități» și începeau «un nou ev», și pe care generațiile ce preiau sarcina culturii, cu luciditatea răspunderii istorice, îl vor continua.” (Todoran 1975, 4).

Această continuare a întreprins-o însuși Eugen Todoran, pornind de la ideile estetice și filozofice propuse de Maiorescu și ajungând la metoda fenomenologică în practica exegezei. A căutat „*paradigmele criticii maioresciene* și fundamentul lor (lingvistic, filosofic, estetic, retoric, axiologic, istoric, sociologic) pentru a demonstra că acestea au rămas și *universaliile* ori «sâmburele de eternitate al criticii moderne și contemporane»...” (Uricariu 1978, 7). Sau, după cum remarcă profesorul Alexandru Ruja, Eugen Todoran „a depășit stadiul criticii maioresciene și a lărgit acțiunea critică pe principii maioresciene înspre modernitate”. (Ruja 2018, 34).

„Maiorescu nu era în epoca sa doar un om, ci o instituție.” (Duicu 1971, 15). Concluzia la care ajunge Eugen Todoran, în studiile și articolele sale dedicate criticului, evidențiază concepția estetică maioresciană, bazată pe cunoașterea metafizicii absolute, conform căreia, în lumea ideală a esențelor pure, frumosul există, iar oamenii au menirea de a-l căuta și contempla. În consecință, critica maioresciană explică manifestările culturii prin valorile ei și reprezintă, practic, un punct de reper al întregii critici literare românești. Sau, cum afirmă Eugen Todoran într-un interviu din 1983, publicat în revista „Contemporanul”, „Maiorescu este o autoritate adevărată pentru întreaga cultură română. [...] Critica sa este o critică de direcție, de direcție estetică.” (Todoran 1983, 6).

Referințe bibliografice

- *** *Dicționarul general al literaturii române*. 2004-2009. București: Editura Univers Enciclopedic.
- Duicu, Serafim. 1971. *Înainte, cu Maiorescu!?*, în „Vatra”, VIII, nr. 89, p. 5, 15.
- Maiorescu, Titu. 1973. *Critice*, vol. I, București: Editura Minerva.
- Maiorescu, Titu. 1978. *Din Critice*, București: Editura Eminescu.
- Maiorescu, Titu. 1978. *Opere*, vol. I. București: Editura Minerva.
- Ruja, Alexandru. 2018. *Maiorescianismul – constantă în atitudinea critică*, în „Analele Universității de Vest din Timișoara”. Seria Științe Filologice, nr. 56, p. 18.
- Todoran, Eugen. 1941. *Teoria critică a lui Titu Maiorescu*, în „Pagini literare”, VIII, nr. 1-2, p. 25-28.
- Todoran, Eugen. 1941. *Asupra criticii lui Maiorescu*, în „Pagini literare”, VIII, nr. 7-8, p. 114-118
- Todoran, Eugen. 1942. *Spre neoclasicism*, în „Universul literar”, LI, nr. 23, p. 1.
- Todoran, Eugen. 1945. *Tendențe în evoluția literaturii*, în „Revista Cercului literar”, I, nr. 4, p. 14-22.
- Todoran, Eugen. 1974. *Natura și relația valorilor în estetica lui Maiorescu*, în „Orizont”, XXV, nr. 43, p. 4-5.
- Todoran, Eugen. 1975. *Titu Maiorescu – azi*, în „Orizont”, XXVI, nr. 43, p. 4-5.
- Todoran, Eugen. 1975. *Curs de literatura română în epoca scriitorilor clasici (1860-1900)*. (Titu Maiorescu), Timișoara: Tipografia Universității.
- Todoran, Eugen. 1977. *Maiorescu*, București: Editura Eminescu.
- Todoran, Eugen. 1990. *Un contemporan – Titu Maiorescu* (interviu realizat de Adriana Babeți), în „Orizont”, I, nr. 7, p. 8.
- Todoran, Eugen. 2016. *Scrieri. I. Studii și articole (1937-1956)*, Ediție critică, text stabilit, studiu introductiv, tabel cronologic, notă asupra ediției și bibliografie de Viviana Milivoievici, Prefață de Crișu Dascălu, Timișoara: Editura David Press Print.
- Uricariu, Doina. 1978. *Un alt Maiorescu*, în „Luceafărul”, XXI, nr. 46, p. 7.